

HIND KINEMOTOGRAFIYASINING ATOQLI NAMOYONDALARI TURKUMIDAN: RAJ KAPUR HIND KINOSINING FENOMENI

Rasaxanov Maxsumxon

San’at nazariyasi va tarixi (kinoshunoslik)

1-kurs magistiranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21045287>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Hindiston kinematografiyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Unda dastlabki ovozsiz filmlar davridan boshlab zamonaviy raqamli texnologiyalar davrigacha bo‘lgan jarayonlar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, hind kinosining milliy o‘ziga xosligi, janrlar xilma-xilligi, hamda uning jahon kino sanoatidagi o‘rni yoritiladi. Kino sanoatining ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillar bilan o‘zaro bog‘liqligi ham ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Hindiston kinematografiyasi, Bollywood, kino rivoji, ovozsiz filmlar, raqamli kino, kino sanoati, madaniyat, kino tarixi*

Abstract: *This article examines the stages of development of Indian cinematography. It analyzes the evolution of Indian cinema from the silent film era to the modern digital age. The study highlights the national characteristics of Indian films, genre diversity, and their role in the global film industry. Furthermore, it explores the relationship between cinema and social, cultural, and economic factors influencing its growth.*

Keywords: *Indian cinematography, Bollywood, film development, silent films, digital cinema, film industry, culture, film history*

Аннотация: *В данной статье некоторые аспекты развития кино Индии. В них внимание уделяется национальной специфике индийских фильмов, жанровому разнообразию и особые стиль и выразительному языку.*

Ключевые слова: *индийская кинематограф, Болливуд, развитие кино, кинорежиссёр, киноиндустрия, культура, история кино*

XX asr hind kinematografiyasi tarixida Raj Kapur shaxsi alohida o‘rin egallaydi. U aktyor, rejissyor, prodyuser va ssenariynavis sifatida Bollivudning shakllanish jarayonida muhim rol o‘ynagan hamda hind ommaviy kinosining estetik mezonlarini belgilab bergan ijodkorlardan biri hisoblanadi. Raj Kapur faoliyatining o‘ziga xos jihati shundaki, u tijoriy kino elementlarini ijtimoiy-falsafiy mazmun bilan uyg‘unlashtirishga muvaffaq bo‘lgan. Shu sababli uning filmlari nafaqat Hindistonda, balki dunyoning ko‘plab mamlakatlarida keng auditoriya e‘tiborini qozongan.

Raj Kapur 1924-yilda mashhur teatr va kino arbobi Prithviraj Kapur oilasida tug‘ilgan. Yoshligidan san‘at muhitida ulg‘aygan bo‘lsa-da, u o‘z ijodiy yo‘lini mustaqil ravishda shakllantirishga intilgan. Tadqiqotchilar Raj Kapur shaxsiyatining shakllanishida bolalik davrida boshidan kechirgan oilaviy fojialarning muhim ta‘sir ko‘rsatganini qayd etadilar. Xususan, uning ikki ukasining erta vafoti kelajakda yaratilgan ko‘plab ekran obrazlarida uchraydigan fojiviy va tragikomik motivlarning psixologik manbalaridan biri sifatida talqin qilinadi.

Raj Kapurning kino san‘atiga kirib kelishi bolalik davridan boshlangan. U ilk bor o‘n bir yoshida “Inqilab” filmida suratga tushgan. Mazkur tajriba keyinchalik uning kino ishlab chiqarish jarayonlariga qiziqishini yanada kuchaytirgan. Professional faoliyatidagi muhim bosqichlardan biri rejissyor Kidar Sharma bilan hamkorlik hisoblanadi. Aynan Sharma rahbarligida Raj Kapur kino maydonchasidagi amaliy tajribalarni egalladi va aktyorlik mahoratini shakllantirdi. Tadqiqotchilar Kidar Sharma maktabini Raj Kapurning professional shakllanishidagi muhim omillardan biri sifatida baholaydilar.

1940-yillar oxiri va 1950-yillar boshida Raj Kapur hind kinosining yangi avlod vakili sifatida tanila boshladi. Uning ijodiy dunyoqarashiga Gollivud va Yevropa kinosi, ayniqsa Charlie Chaplin ijodi sezilarli darajada ta‘sir ko‘rsatgan. Biroq Raj Kapur Chaplin yaratgan “Daydi” obrazini shunchaki takrorlamadi, balki

uni hind jamiyatining ijtimoiy-madaniy muammolari bilan uyg‘unlashtirib, yangi mazmun bilan boyitdi.

Charlie Chaplin ijodining Raj Kapur estetik qarashlariga ta’siri, avvalo, “kichik odam” konsepsiyasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Chaplin filmlaridagi oddiy inson obrazi Raj Kapur filmlarida hind jamiyatining ijtimoiy tengsizliklar, qashshoqlik va adolatsizliklarga qarshi kurashuvchi vakiliga aylanadi. Shu jihatdan Raj Kapur yaratgan qahramonlar postkolonial Hindistonning ijtimoiy va ma’naviy qiyofasini aks ettiruvchi ramziy obrazlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Raj Kapur ijodining eng muhim asarlaridan biri 1951-yilda yaratilgan “Awara” filmidir. Film ssenariysi yozuvchi va publitsist Khwaja Ahmad Abbas tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, asarda shaxs va muhit o‘rtasidagi murakkab munosabatlar markaziy mavzu sifatida ilgari suriladi. Filmدا inson taqdiri biologik kelib chiqish bilan emas, balki ijtimoiy sharoit va tarbiya bilan belgilanishi haqidagi g‘oya asosiy dramatik konfliktni tashkil etadi.

“Awara” filmi hind melodramasi, musiqiy kino va ijtimoiy realizm elementlarining muvaffaqiyatli sintezi sifatida baholanadi. Asardagi bosh qahramon Raju obrazi jamiyat tomonidan chetlashtirilgan bo‘lsa-da, insoniy fazilatlarini saqlab qolgan shaxs timsoli sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, “Awara Hoon” qo‘shig‘i qahramonning ichki dunyosini ochib beruvchi muhim dramatik vositaga aylangan. Mazkur qo‘shiq nafaqat Hindistonda, balki dunyoning ko‘plab mamlakatlarida mashhurlikka erishib, hind kinosining xalqaro ramzlaridan biriga aylandi.

Raj Kapurning navbatdagi yirik muvaffaqiyati “Shree 420” filmi bilan bog‘liq. Mazkur asar urbanizatsiya, modernizatsiya va axloqiy qadriyatlar inqirozi masalalariga bag‘ishlangan. Filmدا katta shahar hayoti insonning ma’naviy tanlovlari bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Bosh qahramonning halollik va moddiy manfaat o‘rtasidagi kurashi hind jamiyatida yuz berayotgan ijtimoiy o‘zgarishlarning badiiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Film tarkibidagi “Mera Joota Hai Janani” qo‘shig‘i Raj Kapurning milliy identitet haqidagi qarashlarini ifodalovchi muhim madaniy fenomen hisoblanadi. Qo‘shiq matnida turli mamlakatlarga mansub atributlar tilga olinishi bilan birga, qahramonning qalbi hind ekanligi ta’kidlanadi. Shu tariqa Raj Kapur global madaniy ta’sirlar va milliy o‘zlik o‘rtasidagi muvozanatni badiiy vositalar orqali ifodalaydi.

Raj Kapur filmlarining xalqaro muvaffaqiyati alohida e’tiborga loyiqdir. Uning asarlari Sovet Ittifoqi, Sharqiy Yevropa, Yaqin Sharq va Markaziy Osiyo mamlakatlarida katta qiziqish bilan kutib olingan. Bunga filmlarda ilgari surilgan ijtimoiy adolat, insonparvarlik va tenglik g‘oyalari sabab bo‘lgan. Tadqiqotchilar Raj Kapur fenomenini XX asr madaniy diplomatiyasining muhim hodisalaridan biri sifatida baholaydilar.

Raj Kapur ijodining yana bir muhim jihati uning milliy kinematografiya haqidagi qarashlarida namoyon bo‘ladi. U hind kinosini mamlakatning yagona madaniy makoni sifatida tasavvur qilgan. Shu sababli uning mashhur rejissyor Satyajit Rey bilan bo‘lgan bahsi hind kinematografiyasidagi ikki xil estetik yo‘nalishni namoyon etadi. Agar Satyajit Rey mintaqaviy madaniy identitetga urg‘u bergan bo‘lsa, Raj Kapur umummilliy kino konsepsiyasini himoya qilgan.

Umuman olganda, Raj Kapur faoliyati hind milliy kinematografiyasi tarixida yangi bosqichni boshlab bergan hodisa sifatida baholanishi mumkin. U ommaviy kino imkoniyatlaridan foydalangan holda ijtimoiy va falsafiy masalalarni keng auditoriyaga yetkazishga muvaffaq bo‘ldi. Raj Kapur yaratgan ekran qahramonlari, musiqiy dramaturgiya, milliy identitet talqini va insonparvarlik g‘oyalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Shu jihatdan Raj Kapur nafaqat Bollivud tarixining eng yirik namoyandalaridan biri, balki jahon kino san’ati taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shgan ijodkor sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Mehta, R. (2020). Introduction: Indian Cinema against the Currents of History. In *Unruly Cinema*.
2. Nefedova, D. N. (2016). “Indian Cinema: Past and Present”.
3. Tapia, C. (2021). Origins and Evolution of Indian Cinema: A Kaleidoscopic Vision of India.
4. Fischer-Tinë, H. (2021). “Before Bollywood”. In *Routledge Handbook of the History of Colonialism in South Asia*.
5. Dimitrova, D. (2016). “Hinduism and Its Others in Bollywood Film of the 2000s”. *Journal of Religion & Film*.
6. Tulla, M. (2023). “Evolution of Indian Cinema and Its Impact on Indian Culture”. *Journal of Student Research*.
7. Gokulsing, K. M., & Dissanayake, W. (Eds.). (2013). *Routledge Handbook of Indian Cinemas*.
8. Sound in Indian Film and Audiovisual Media History, Practices and Production pp. 83 – 92
9. <https://indianexpress.com/profile/author/shaikh-ayaz/>